

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На правах рукопису

ДАНИЛЕНКО

Анатолій Степанович

ПІДПРИЄМНИЦТВО І СІЛЬСЬКА ЗАЙНЯТІСТЬ
(питання теорії і практики)

Спеціальності: 08.06.01 — Економіка підприємств
і форми господарювання
08.09.02 — Зайнятість та ринок праці

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового
ступеня кандидата економічних наук

АВ 34.219

Дисертація є рукопис. Робота виконана в Інституті регіональних досліджень НАН України.

Науковий керівник — член-кореспондент НАН України, доктор економічних наук, професор М. І. ДОЛІШНИЙ

Офіційні опоненти: — доктор економічних наук, професор І. Р. МИХАСЮК
— доктор економічних наук, професор Д. В. ГНАТКОВИЧ

Провідна установа: — Науково-дослідний економічний інститут Міністерства економіки України

Захист відбудеться « 11 » квітня 1996 р. о 11 год.

на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.04.10.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук в Інституті регіональних досліджень НАН України за адресою: 290026, м. Львів, вул. Козельницька, 4.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту регіональних досліджень НАН України.

Автореферат розісланий « 11 » березня 1996 р.

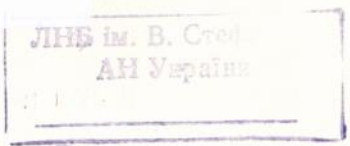
Вчений секретар спеціалізованої вченої ради, кандидат економічних наук

В. І. ЖОВТАНЕЦЬКИЙ

ЛНБ України ім.В.Стефаника

00740215 (J)

ВСТУП

Актуальність теми. Вихід України з економічної кризи безпосередньо пов'язаний з реформуванням відносин власності в аграрному секторі народного господарства, утвердженням рівноправного існування різних її видів і форм господарювання.

Ринок як система товарно-грошових відносин послідовно формується. Підприємства і організації аграрної сфери починають працювати в системі ринкових відносин на державному, регіональному, міжрегіональному і зовнішньоекономічному рівнях. Відбуваються зміни і в структурі сільської зайнятості, як результат процесів реформування, які відбуваються на селі.

В цих умовах підприємництво як вид господарської діяльності покликано відігравати активну роль у вирішенні проблем, насичення ринку продовольством, товарами та послугами, сприяти розв'язанню питань сільської зайнятості.

Належна увага повинна бути приділена узагальненню існуючого вітчизняного і зарубіжного досвіду формування підприємницьких структур з метою наукового обґрунтування розвитку найбільш перспективних їх форм, розробки соціально-економічного механізму регулювання підприємницької діяльності в аграрній сфері.

Питання теорії і методології розвитку підприємництва в народному господарстві взагалі і в аграрній сфері економіки України зокрема, вирішення проблем сільської зайнятості поки ще недостатньо глибоко вивчені і розроблені. Формування підприємницьких структур і пов'язані з ними зміни в системі сільської зайнятості на практиці випереджають створення теоретичних основ їх розвитку.

Необхідність та актуальність вирішення питань розширення підприємницької діяльності в аграрній сфері економіки, проведення змін у структурі сільської зайнятості, удосконалення форм і методів управління їх розвитком визначили тему дисертаційної роботи, обумовили зміст, мету і структуру досліджень.

1.2. Мета і завдання досліджень. Метою дисертаційної роботи

є обґрунтування економіко-організаційних основ розвитку підприємництва, формування сільської зайнятості в аграрній сфері економіки на етапі переходу України до ринку.

В процесі досліджень поставлені наступні завдання:

— поглибити і розширити поняття підприємництва як економічної категорії;

— визначити ознаки і функції підприємця, важливість його діяльності;

— розкрити основні соціально-економічні умови, які забезпечують розвиток підприємницької діяльності;

— визначити основні риси приватизації в аграрному секторі економіки України;

— розкрити принципи і фактори формування структури сільської зайнятості і ринку сільської праці в умовах переходу до ринкової економіки;

— прослідкувати взаємозв'язок розвитку підприємництва і структури сільської зайнятості;

— визначити вплив малого бізнесу на формування сільської зайнятості;

— обґрунтувати вплив багатофункціонального розвитку села на структуру сільської зайнятості;

— проаналізувати регіональні особливості розвитку підприємницьких структур в Україні;

— визначити роль малих підприємств в структурній перебудові аграрного сектору, в забезпеченні населення продовольством і робочими місцями;

— охарактеризувати основні умови ефективного розвитку фермерських господарств в перспективі;

— розробити важелі державного регулювання розвитку підприємництва і сільської зайнятості в сучасних умовах;

— визначити суть і основні напрямки підприємництва в зовнішньоекономічній діяльності.

1.3. Предмет і об'єкт дослідження. Предметом дослідження є принципи і форми розвитку підприємництва і пов'язані з ним особливості сільської зайнятості в аграрному секторі економіки України.

Об'єктом дослідження прийняті підприємницькі структури і форми сільської зайнятості в аграрному секторі економіки України.

1.4. Методологія і методи дослідження. Методологічною основою роботи стали економічні розробки вітчизняних та зарубіжних вчених, законодавчі і нормативні акти, прийняті Верховною Радою України з питань реформування форм власності і господарювання, розвитку підприємництва, трудових відносин, зайнятості населення.

В дисертації використані сучасні методи економіко-статистич-

ного аналізу, класифікації, порівняння, абстрактно-логічний, розрахунково-конструктивний.

Джерелами інформації для дисертаційного дослідження були дані державної статистичної звітності, довідково-нормативні матеріали, особисті спостереження автора.

1.5. Наукова новизна роботи полягає в:

— розробці концептуальних підходів до розвитку підприємництва в аграрному секторі економіки України з врахуванням загально-державних і регіональних особливостей сучасного розвитку;

— визначенні пріоритетних форм підприємницької діяльності в аграрному секторі економіки України і соціально-економічних умов сприяння їх розвитку;

— теоретичному обґрунтуванні сучасних тенденцій сільської зайнятості і визначенні чинників, які впливають на формування ринку сільської праці;

— обґрунтуванні напрямків взаємопов'язаного розвитку підприємницької діяльності і структури сільської зайнятості;

— розробці рекомендацій по формуванню соціально-економічного механізму сприяння розвитку підприємництва і структури сільської зайнятості, адекватних умовам ринкової економіки.

1.6. Практична цінність проведеного дослідження полягає в тому, що на основі комплексного аналізу стану і напрямків трансформації відносин власності в аграрному секторі економіки України розроблені заходи соціально-економічного регулювання розвитком підприємницької діяльності і сільської зайнятості на державному і регіональному рівнях. Вони можуть бути використані органами управління і самоврядування при розробці стратегії і регіональної політики реформування аграрної сфери економіки.

1.7. Апробація роботи. Результати роботи знайшли своє відображення в Законах України, законодавчих актах, розроблених з участю автора і затверджених Верховною Радою України: Закони України «Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі», «Про плату за землю», «Про надання статусу гірських населеним пунктам України», «Про колективне сільськогосподарське підприємство», «Про фермерське (селянське) господарство» та ряд інших. Вони доповідались на міжнародних конференціях, республіканських нарадах з питань розвитку агропромислового комплексу України.

1.8. Структура і обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох глав, висновку, списку використаної літератури.

2. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

2.1. Підприємництво — це тип господарської діяльності, для якої характерним є організаційно-господарська новизна, гнучкість, постійне самовідтворення, готовність йти на ризик заради досягнення високих прибутків.

В основі підприємництва лежать здатність узгоджувати інтереси споживачів з ефективним використанням капіталу і ресурсів, постійна потреба розширювати справу шляхом випуску нових видів продукції або виходу на нові ринки.

Передумовами успішного розвитку підприємництва є: стабільність державної економічної і соціальної політики, що забезпечує економічне середовище для всесторонніх напрямків підприємницької діяльності; наявність розвинутої інфраструктури підприємництва (іноваційних і впровадницьких центрів, що фінансуються державою і приватним бізнесом; консультаційних фірм і центрів по підготовці підприємців); пільговий податковий режим, який забезпечує дієві стимули для відкриття нових підприємств і розширення діючих; спрощення документації і процедур реєстрації нових підприємницьких структур; ефективна система захисту інтелектуальної власності, дія якої охоплює винаходи, нові ідеї, концепції та методи ділової активності.

Важливе значення має економічне середовище, в якому розвивається підприємництво. Воно повинно забезпечити йому: економічну свободу, суверенність у прийнятті рішень, активну адаптацію до потреб споживачів і вимог ринку, особисту зацікавленість суб'єктів підприємницької діяльності в одержанні максимального прибутку; особисту відповідальність за прийняття рішень та їх наслідки; новаторство і творчу ініціативність.

Існує виробниче, комерційне, фінансове підприємництво. Види підприємницької діяльності можуть взаємоповнювати один одного, але кожному з них притаманні певні особливості. Виробниче підприємництво розповсюджуватиметься, в основному, на виробництво і споживання товарів і послуг; комерційне — на їх розподіл, обмін, споживання; фінансове — на обіг коштів, обмін вартостей. Основними об'єктами виробничого підприємництва (включаючи інформаційне та науково-технічне) є виробничі підприємства та установи; комерційного — торгові заклади, товарні біржі; фінансового — комерційні банки, фондові біржі, інвестиційні компанії тощо.

Досвід економічно розвинутих країн світу свідчить, що підприємництво як вид господарської діяльності може гнучко реагувати на зміни ринкової кон'юнктури, пристосовуватись до вимог ринку і вирішувати питання, пов'язані із зайнятістю населення. В країнах із сформованою системою ринкових відносин, стабільною економікою і ринками, насиченими товарами, підприєм-

ництво шукає свою «нішу» в формуванні нових ідей, задоволення нових потреб споживача. Забезпечення ефективного розвитку підприємництва і підвищення його ролі в формуванні національної економіки потребує підтримки з боку держави, регіональних і місцевих органів управління.

Підприємництво передбачає конкретну діяльність підприємця, ознаками якого є: володіння капіталом, об'єднання і комбінування факторів виробництва, орієнтація на отримання прибутку, використання ринкових можливостей, самостійність, ризик, ініціативність і творчість.

2.2. Магістральним напрямом розвитку аграрного сектору економіки в Україні повинна стати приватизація землі і створення різних видів приватних сільськогосподарських підприємств. Земля повинна бути капіталом як необхідна умова входження села в ринок.

Об'єктами приватизації можуть бути всі підприємства по виробництву сільськогосподарської продукції, а також допоміжні, обслуговуючі, переробні та ті, які виготовляють основні засоби виробництва для різних ланок аграрної сфери.

Зміна відносин власності в аграрному секторі економіки проводиться шляхом створення кооперативних підприємств на основі безкоштовної передачі або викупу майна за рахунок приватизаційних сертифікатів і заощаджень; оренди майна з подальшим викупом оборотних засобів юридичними та фізичними особами; перетворення господарств в акціонерні товариства, в радгоспах — із збереженням частки державної власності; створення на базі колгоспів, радгоспів самостійних внутрішньогосподарських кооперативів, орендних колективів, їх спілок, акціонерних товариств, асоціацій, корпорацій, фермерських господарств; перетворення колгоспів, радгоспів у підсобні господарства крупних промислових підприємств з організацією на їх базі асоціацій, кооперативів, фермерських господарств.

При приватизації переробних і агросервісних підприємств важливо забезпечити активну участь сільськогосподарських товаровиробників в придбанні акцій, а ті підприємства, які приватизувалися через оренду з викупом майна, повинні знайти форми залучення сільськогосподарських товаровиробників до свого складу з тим, щоб забезпечити раціональну зайнятість населення.

2.3. Сільська зайнятість — динамічна система, яка функціонує у просторі і часі. Її стабільність визначається збалансованістю сільської робочої сили і робочих місць на селі. Протириччя їх розвитку викликають гострі проблеми економічного і соціального характеру. З встановленням ринкових відносин утворюються нові принципи формування структури сільської зайнятості.

Розвиток відносин власності впливає на суспільний поділ сільської праці, розширюючи або звужуючи обсяг трудової діяльно-

сті селян; на формування сільської зайнятості, яке характеризується новими формами поєднання засобів виробництва і робочої сили, створенням сприятливих умов для розвитку підприємництва.

Поняття сільської зайнятості включає не тільки споживання робочої сили села, але й її формування, розподіл, перерозподіл. Визначити особливості формування сільської зайнятості в умовах ринку праці можна на основі врахування сукупності факторів економічного, соціального, організаційного характеру.

Невід'ємною частиною ринкових відносин в сільській місцевості є утворення ринку праці. Сучасний ринок сільськогосподарської праці характеризується: скороченням робочих місць і вивільненням значної чисельності зайнятих в міській місцевості, в першу чергу, сільських маятникових мігрантів; погіршенням демографічної ситуації, яке привело до постаріння населення, збільшення навантаження непрацездатного населення на працездатне; реалізацією недостатньо продуманої, малоефективної політики реорганізації колгоспів і радгоспів; слабким розвитком в сільській місцевості приватного несільськогосподарського сектору; різким скороченням державних інвестицій в структурну перебудову народного господарства на селі, що призводить до скорочення робочих місць; демонополізацію попиту на робочу силу в результаті роздержавлення і приватизації власності, формуванням ринкового середовища з адекватними механізмами залучення робочої сили в процес виробництва (попит, пропозиції, найм, конкуренція і т.п.); розвитком підприємницької діяльності (індивідуальних виробництв, селянських трудових колективів, різних форм самозайнятості) в сільській місцевості.

У сільському господарстві України, де неминуче розгортатиметься аграрна реформа і здійснюватиметься техніко-технологічна модернізація виробництва, у найближчій перспективі передбачається вивільнення значної чисельності працівників, які нині зайняті у цій сфері (без особистого підсобного господарства). В теперішній час досить швидко, особливо в трудонадлишкових регіонах йде зростання чисельності безробітних. Починаючи з 1993 року, статистика засвідчує існування безробітних в сільському господарстві. За нашими розрахунками, у найближчі 10 років із сільського господарства може бути вивільнено до 2 млн. працюючих. Цей процес буде в значній мірі визначатися регіональними особливостями реформування відносин власності, структурної перебудови виробництва. Така висока ступінь незайнятості сільського населення прогнозується за рахунок: частини сільської молоді, яка працювала на промислових та інших підприємствах міста, але при скороченні на них виробництва вона звільняється в першу чергу; звуження місць прикладання праці на селі поза межами сільського господарства, зокрема, в підсобних промислових цехах сільськогосподарських підприємств. У зв'язку з цим

виникає життєва потреба в стимулюванні розвитку в сільській місцевості різноманітних видів діяльності як в сфері виробництва, так і в сфері послуг.

2.4. У сільському господарстві формується конкурентне середовище, створюються форми господарювання із значно вищою соціально-економічною ефективністю функціонування.

У 1994 році на приватну форму власності припадало 38,0% зайнятих в аграрній сфері (табл. 1). Продовжується розвиток фермерських господарств, яких на початок 1995 року в Україні було 32 тис. Однак процес їх створення сповільнився. За 1993 рік кількість фермерських господарств зросла на 12,6 тис., або в 7 разів, за 1993 р. — на 13,1 тис. (в 1,9 раза), за 1994 рік лише на 4,2 тис. (на 15,0%).

Таблиця 1

Зайнятість в аграрному секторі економіки України

Галузі	Середньорічна чисельність працюючих	в т.ч. за формами власності (в % до загальної кількості працюючих)			
		державна	колгоспна	приватна	змішана
Всього в народному господарстві	100,0	12,3	42,1	40,8	4,6
В сільському господарстві	100,0	9,8	47,1	38,0	4,3

Через складне фінансове становище в 1994 році припинили свою діяльність 1,9 тис. фермерських господарств (у 1993 р. — 975), тобто, на кожні 100 створюваних господарств розпалося 31 (в 1993 р. — 7).

У 1994 році в користуванні фермерських господарств було 699,7 тис. га сільськогосподарських угідь (в середньому по 22 га на господарство проти 20 га в 1993 р.), в тому числі 638,5 тис. га ріллі (20 га проти 18 га).

У 1994 році фермери продали заготівельним організаціям близько 320 тис. тонн зерна (2,9% до закупівлі всіх категорій господарств), 96,5 тис. тонн цукрових буряків (0,5%), 6,7 тис. тонн насіння соняшника (2,7%), 3,5 тис. тонн овочів (0,4%), 2,3 тис. тонн худоби та птиці (0,1%), 1,5 тис. тонн молока (0,02%), 14,3 тонн вовни (0,3%), що менше, крім зерна та молока, ніж у 1993 році. Продуктивність їх виробництва зростала значно вищими темпами, ніж в колективних господарствах (табл. 2).

Продуктивність виробництва агропідприємств з різними формами власності

Показники	1992 р.		1994 р.		1994 р. в % до 1992 р.	
	громад. сектор	фермер. гос-во	громад. сектор	фермер. гос-во	громад. сектор	фермер. гос-во
Виробництво валової продукції на 100 га сільськогосподарських угідь						
Всього, тис. крб. в тому числі:	83,5	176,0	73,5	510,5	88,0	290,0
— рослинництва	48,6	155,8	44,0	470,7	90,5	302,0
— тваринництва	34,9	20,2	30,7	79,8	87,9	395,0

Динаміка показників продуктивності виробництва агропідприємств з різними формами власності свідчить, що підвищується продуктивність використання сільгоспугідь в приватизованому секторі і відбувається спад виробництва валової продукції у громадському секторі (табл. 2). На протязі 1992—1994 рр. показник виходу валової продукції на 100 га сільгоспугідь у фермерських господарствах переважав аналогічний показник громадських господарств у 2—7 разів.

У 1994 році в сільському господарстві приватизовано 217 підприємств, що в 8,7 раза більше, ніж у 1993 році. Відбулися помітні зміни і в способах приватизації. Частка підприємств, приватизованих шляхом викупу об'єктів приватизації товариством покупців, зросла в їх загальній кількості з 24,0% в 1993 році, до 42,0% в 1994 році. Одночасно зменшилась частка об'єктів, приватизованих шляхом акціонування, відповідно з 20,0 до 16,0%.

2.5. В умовах розвитку аграрного сектору економіки на ринкових засадах зростає роль малого бізнесу. Малі підприємства забезпечують швидке реагування на кон'юнктуру ринку, гнучкі форми організації взаємовідношень між споживачами і виробниками, що дає можливість регулювати баланс попиту і пропозиції, ефективно впливати через споживача на виробництво; удосконалення структури зайнятості за рахунок залучення до праці незайнятого працездатного населення, осіб, зайнятих іншою суспільною діяльністю, в тому числі — студентів, школярів, учнів, тощо.

У 1994 році в аграрному секторі економіки України було зареєстровано 3469 малих підприємств, на яких працювало 13 тис. чол. Це в 20 разів менше, ніж в промисловості, де на малих підприємствах зайнято 260 тис. чол. З 1991 року кількість коопера-

тивів скорочується. У 1994 році їх нараховувалося 397 (табл. 3).

Діяльність малих підприємств в аграрному секторі економіки України повинна забезпечити значну частку у виробництві валової продукції сільського господарства, яка поступово буде збільшуватися.

2.6. Дальшого розвитку в перспективі повинні набрати фермерські господарства як економічно і юридично самостійні сільськогосподарські формування, що засновані на приватній власності та ґрунтуються переважно на особистій праці його членів. Відбуватиметься кооперація фермерів на добровільній основі в нових правових і економічних умовах.

Головною рисою фермерських господарств є виробничо-господарська самостійність у: визначенні напрямків, структури вироб-

Таблиця 3

Типи підприємницьких структур в аграрному секторі економіки України

Підприємницькі структури	Роки				1994 р. в % до 1992 р.
	1991	1992	1993	1994	
Фермерські господарства (з найманою робочою силою), одиниць	2098	14681	27739	31963	217,7
Агрофірми	100	158	216	249	157,6
Кооперативи	1033	690	408	397	57,3
Малі підприємства	—	912	2336	3469	38,0
Спільні підприємства (з іноземним капіталом)	—	46	102	59	128,3

ництва; організації процесу виробництва; реалізації продукції з врахуванням отримання економічної вигоди; використанні прибутку; виборі господарських партнерів, стосунки з якими будуться на договірній основі, взаємній економічній вигоді.

Перевага фермерських господарств полягає в тому, що вони найбільш повно відповідають особливостям систем сільського розселення, сприяють об'єднанню всіх членів сімей спільними цілями, інтересами, тобто стають формою життєдіяльності селян.

Для розвитку фермерства необхідно створити ефективно діючий економічний механізм, в якому основним є вирішення проблеми власності на землю. Саме власність на землю — це головна умова розвитку ринкових відносин в сільському господарстві.

Розміри фермерських господарств повинні бути оптимальними для кожного регіону. Необхідно враховувати загальну тенденцію для країн з розвинутою економікою, для якої характерним є

концентрація виробництва, зменшення чисельності малих і середніх ферм.

В сучасних умовах розвитку фермерських господарств їх спеціалізації ще не надається належної уваги. Адже тільки оптимальна спеціалізація господарства може забезпечити фермерству підвищення ефективності виробництва. Поглиблення спеціалізації сільськогосподарського виробництва і переробної промисловості може відбуватися при наявності руху капіталу і робочої сили; розвинутої транспортної мережі, здатній забезпечити своєчасне перевезення сільськогосподарської продукції споживачам.

В умовах України доцільним є створення сімейних ферм, які б спеціалізувалися на замкнутому виробничому процесі. Всі головні роботи в таких фермах виконуються фермером, його сім'єю, а наймані робітники можуть залучатися на короткий термін.

Сімейне фермерське господарство відрізняється інтеграцією функцій власності, управління і праці, неформальному характері розподілу праці. Половину затрат праці в фермах країн ЄС забезпечують фермери, 30—40% — члени сімей. Сім'я гарантує спадкоємність поколінь фермерів.

2.7. Трансформація сільського господарства передбачає створення нових, не пов'язаних із сільським господарством робочих місць. Більшість регіонів України потребує розширення функції села.

Існуюча до цього часу сільськогосподарська функція повинна бути доповнена іншими функціями шляхом: надання можливостей переходу на роботу поза сільським господарством (зміна професійної структури); індустріалізації сільського господарства, в тому числі перехід до високого ступеня переробки сільськогосподарської сировини; зміни господарської структури сільського господарства; урбанізації села внаслідок утворення в сільській місцевості інфраструктури міського типу.

Можливості і форми несільськогосподарської економічної діяльності будуть залежати від двох груп факторів: чинного законодавства, яке визначає напрямки, принципи фінансової підтримки села; умов, процесів і явищ, які формуються в кожному регіоні і які в більшості своїй залежать від дій місцевої влади і вимагають розробки програм реформування аграрного сектору в кожному регіоні у відповідності з його особливостями на основі загальнодержавної політики.

Вирішити проблему зайнятості в українському селі можливо за рахунок збільшення кількості малих підприємств в сільській місцевості в сфері переробки сільськогосподарської сировини, виробництва будівельних матеріалів, побутового обслуговування населення, розвитку різних форм відпочинку (так званий агротуризм).

Значну частину тих, хто вивільняється в сільській місцевості,

доцільно зайняти у соціальній сфері, яка потребує прискороного розвитку. Найбільшого розширення зайнятості слід очікувати в таких галузях як побутове обслуговування і комунальне господарство, пасажирський транспорт і зв'язок, охорона здоров'я та ін.

Розвиток підприємництва в сільській місцевості має особливе значення. Він надає можливість змінити цінності і забезпечити потреби сільського населення шляхом використання місцевих ресурсів, визначає розширення інфраструктури.

Необхідно забезпечити багатофункціональний розвиток села, який є важливою складовою частиною стратегії його розвитку в умовах формування ринку праці. Трансформація форм зайнятості в умовах переходу до ринкових відносин має регіональну специфіку.

2.8. Для розвитку підприємництва необхідне проведення обґрунтованої цілеспрямованої конструктивної державної політики взагалі і аграрної політики зокрема, яка б відповідала принципам ринкової трансформації економічної системи країни. Метою аграрної політики є формування реального власника і господаря на землі, що надасть можливість вирішити продовольчу проблему, вивести аграрний сектор на світовий рівень розвитку.

Державна політика повинна бути спрямована безпосередньо на розширення підприємництва в сільській місцевості. Для цього необхідно: утворити правову базу, яка б забезпечувала вільний розвиток підприємництва; офіційно проголосити та конституційно закріпити свободу підприємництва; встановити межі правового регулювання приватного підприємництва; не допустити привілейованого становища державних підприємств; забезпечити безпечні умови для формування підприємницьких структур; проводити боротьбу з корупцією, організованою злочинністю, рекетом; удосконалити діючу систему державної підтримки підприємництва.

Необхідна така державна політика, яка б сприяла притоку капіталу в агропромислове виробництво, розвитку консультативно-інформаційного забезпечення селянства, забезпечувала би цілеспрямовану підтримку аграрної науки.

Аграрна політика повинна бути спрямована на: вдосконалення виробничих, майнових і земельних відносин; створення інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції і продовольства; забезпечення паритету формування цін та захист виробників сільськогосподарської продукції від монопольної цінової дискримінації промисловості, посередників, переробників, торгівлі; забезпечення населення продовольством на рівні медичних норм споживання; визначення прогресивної кредитно-фінансової, податкової політики; ефективну інтеграцію в світовий ринок; соціальний розвиток села; наукове і кадрове забезпечення його розвит-

ку; охорону навколишнього середовища; законодавче забезпечення аграрної політики.

Сьогодні залишається невідпрацьованим законодавство щодо правової чинності малих форм агробізнесу на селі, діяльності переробних агропідприємств.

Необхідно реально перейти на державно-контрактну (закупки продукції для спеціальних потреб держави) і біржово-контрактну системи закупок сільськогосподарської продукції.

Підтримка малого бізнесу на селі може бути у вигляді прямих дотацій з бюджету, цільового фінансування. Держава може виступати як гарант при отриманні малими підприємствами банківських кредитів; надавати їм податкові пільги (зниження ставки податку) і допомогу в отриманні держзамовлень. В сільському господарстві повинно бути два основних податка: на землю (на основі кадастрової оцінки) і на прибуток.

Необхідна розробка регіональних програм малої приватизації, де б були визначені цілі, масштаби, етапи, форми і способи її проведення. Джерелами коштів її проведення можуть бути особисті збереження селян, майнові сертифікати у вигляді депозитних приватизаційних рахунків, власні та позичкові кошти юридичних осіб.

Сільське господарство повинно стати капіталомісткою галуззю національної економіки. Необхідно поліпшити організацію матеріально-технічного постачання для агропідприємств, в тому числі для фермерів. Це може бути шляхом лізингу — своерідної форми оренди машин, обладнання та інших засобів у користуванні на відповідний термін з виплатою орендної плати.

Позадержавна і позаурядова допомога підприємництву може також здійснюватися шляхом виділення кредитів; надання в оренду майна; послуг по постачанню та збуту продукції, по підвищенню родючості ґрунтів, налагодженню селекційно-племінної роботи із застосуванням територіальних інформаційних комп'ютерних систем; здійснення підрядного будівництва; організації консультатійних центрів з питань технологічної і комерційної діяльності та ін.

2.9. Удосконалення соціально-економічного механізму розвитку підприємництва в аграрній сфері повинно передбачати систему заходів правового, організаційного, інформаційного, наукового, кадрового забезпечення приватизації як основи розвитку підприємництва не тільки в аграрній сфері, але в інших галузях народного господарства.

Економічно-правове забезпечення пов'язано з розробкою і прийняттям законодавчих і нормативних актів і документів, які стосуються приватизації, зміни системи оподаткування в напрямку її лібералізації, рівності оподаткування для всіх суб'єктів господарювання (скасування податку на доход і оподаткування при-

бутку); створення дворівневої банківської системи — автономного національного банку і розгалуженої системи комерційних банків; реформування відносин власності на основі роздержавлення, корпоратизації, створення фондового ринку; реформування фінансової системи, що передбачає розмежування фінансової та кредитної систем, децентралізацію державних фінансів, державного і місцевого бюджетів за джерелами надходжень та витрат.

Лібералізація та децентралізація бюджетної системи повинна стати основою розробки механізмів стимулювання підприємництва; створення паралельно працюючих незалежних одне від одного, конкуруючих між собою підприємств по збуту і постачанню продукції.

Організаційне забезпечення передбачає вирішення таких особливо актуальних питань як створення організаційних центрів з продажу акцій, центрів сертифікатних аукціонів, єдиної системи органів приватизації у Фонді державного майна та його регіональних відділеннях і представництвах, банку кредитування приватизованих підприємств та різних форм підприємницької діяльності.

Інформаційне забезпечення передбачає формування єдиної комп'ютерної інформаційної мережі і забезпечення обробки даних для органів приватизації, центрів з продажу акцій та Фонду державного майна. Доцільним є створення банку даних об'єктів державної власності та суб'єктів фондового ринку та підприємницької діяльності.

Необхідно істотним чином оновити і розширити інформаційну базу про наявність робочих місць, рух робочої сили. В трудодефіцитних аграрних регіонах для подібної інформації доцільно широко використовувати спеціалізовану пресу, радіо, телебачення, обширні інформаційні вісники по питаннях зайнятості населення. Теперішня інформація по таких питаннях має епізодичний та здебільшого місцевий характер і є неповною. Розвиток нових, в тому числі підприємницьких інформаційних центрів по зайнятості та працевлаштуванню населення підвищать не тільки ефективність використання трудового потенціалу і капіталовкладень села, але і рівень задоволення суспільних потреб країни.

Наукове забезпечення передбачає проведення досліджень процесів приватизації, розвитку підприємництва та його соціальних, економічних та політичних наслідків, організацію моніторингу таких досліджень.

Кадрове забезпечення пов'язане з підготовкою фахівців для роботи в органах приватизації Фонду державного майна; забезпечення навчання тих, хто хоче займатися підприємницькою діяльністю.

3. ВИСНОВКИ

3.1. Аналіз діючої господарської практики переконує в тому, що сільськогосподарське виробництво повинно розвиватися на базі різноманітних типів господарств: великих колективних і невеликих за розмірами, одноосібних фермерських господарств при приватній власності на землю.

3.2. Розвиток фермерської виробничої діяльності пов'язується з проголошенням державою курсу економічних реформ, процесами демократизації та формування ринкових відносин в аграрній сфері економіки. Соціально-економічне становище фермерства в значній мірі обумовлюється станом реформування аграрного сектору, соціальної та політичної ситуації в регіонах, недосконалістю законодавчих актів.

3.3. Дальше поглиблення економічної реформи вимагає послідовного розвитку кооперативних відносин, які повинні здійснюватись по таких основних напрямках:

— створення на базі теперішніх колгоспів і радгоспів сільськогосподарських виробничих і обслуговуючих кооперативів;

— розвитку міжгосподарської кооперації з питань заготівлі, переробки і реалізації сільськогосподарської продукції та агро-сервісного обслуговування;

— розвитку споживчої кооперації як посередника між містом і селом.

Найбільш вдале поєднання колективної праці з приватною власністю забезпечують сільськогосподарські виробничі й обслуговуючі кооперативи. Створені на добровільній основі з числа власників земельних і майнових паїв, такі кооперативи в разі необхідності орендуватимуть землю і майно інших власників паїв (пенсіонерів, працівників обслуговуючих кооперативів тощо).

3.4. Розвиток підприємництва в сільській місцевості пов'язаний з розширенням функцій села, обумовлених створенням малих підприємств, кооперативів різної виробничої спеціалізації. Вони сприяють формуванню нових робочих місць, впливають на ринок сільської праці і на структуру зайнятості.

3.5. Сучасна система підготовки спеціалістів для сільського господарства повинна оперативнo реагувати на зміну форм власності, створювати нові спеціальності, вводити нові дисципліни у навчальні процеси, практикувати засвоєння додаткових (супутних) професій, враховувати регіональні потреби в кадрах нових масових професій.

3.6. При приватизації майна переробних і сервісних підприємств необхідно зберегти профіль їх діяльності і домогтися, щоб власниками цих підприємств були сільськогосподарські товаровиробники, трудові колективи та споживачі послуг. При цьому слід обов'язково забезпечити пріоритетне право сільськогосподарських

виробників, які є постачальниками сировини, на придбання контрольного пакету акцій, що сприятиме зближенню інтересів усіх товаровиробників у досягненні ефективнішого результату.

3.7. Розширення підприємницької діяльності впливає на формування сільської зайнятості. Створюються фермерські господарства, малі підприємства, кооперативи, розширюються функції села за рахунок нових, не пов'язаних із сільським господарством робочих місць.

4. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ, ВИКЛАДЕНІ АВТОРОМ В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

4.1. Писаренко С. М., Даниленко А. С. Промисловий комплекс прикордонних територій України. Препринт наукової доповіді. — Львів, ІРД НАН України, 1995. — 2,0 д.а.

4.2. Даниленко А. С. Підприємництво і нові форми зайнятості. Препринт наукової доповіді. — Львів, ІРД НАН України, 1996. — 3,0 д.а.

4.3. Даниленко А. Деякі підходи до приватизації, корпоративізації і планування. В зб.: Соціально-економічні проблеми управління розвитком регіону в умовах трансформації економіки. — Львів, ІРД НАН України, 1994. — 0,4 д.а.

4.4. Лізунков С., Щербата У., Даниленко А. Створення кооперативів як шлях реформування форм власності на селі. В зб.: Соціально-економічні проблеми управління розвитком регіону в умовах трансформації економіки. — Львів, ІРД НАН України, 1994. — 0,4 д.а.

4.5. Даниленко А. С. Підприємництво як економічна категорія ринкової системи господарювання. В зб.: Соціально-економічні проблеми управління розвитком регіону в умовах трансформації економіки. — Львів, ІРД НАН України, 1994 — 0,4 д.а.

4.6. Даниленко А. С. Екологізація агропромислового виробництва і розвиток підприємництва. В зб.: Проблеми регіональної політики. — Львів, ІРД НАН України, 1995. — 0,3 д.а.

АННОТАЦІЯ

Даниленко А. С. — Предпринимательство и сельская занятость (вопросы теории и практики).

Дисертація на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности: 08.06.01 — Экономика предприятий и формы хозяйствования и 08.09.02. — Занятость и рынок труда. Институт региональных исследований НАН Украины. Львов, 1996 г.

Защищается рукопись диссертации, в которой рассматриваются теоретические, методологические и методические основы развития предпринимательства и реформирования структуры сельской занятости в аграрной сфере экономики Украины в условиях выхода из глубокого экономического кризиса.

Ключові слова: підприємництво, сільська зайнятість, фермер, малий бізнес.

ANNOTATION

Danylenko A. S. — Management and Village Employment (questions of theory and practice).

Thesis on Ph. D. of Economics title according to speciality — 08.09.02 — employment and labour market. Institute of Regional Researches of Ukrainian Academy of Science. Lviv. 1996.

Thesis is being defended in the terms of essential principles of methodological and systematic management development and village employment reforms structure in the agrarian sphere of ukrainian economy in conditions of deep crisis yield.

Key words: management, village employment, farmer, small business.

Підприємництво і сільська зайнятість
(питання теорії і практики).

Підп. до друку 06.03.96. Формат 60x84/16. Папір друк. № 1. Гарн. літ. Друк високий, Ум. друк. арк. 1,0. Зам. № 392.

Жовківська книжкова друкарня видавництва Отців Василіян «Місіонер».
292310. Жовква, Львівської обл., вул. Васи́ліянська, 8.

444257

AB 34.219